

Constantin IVANOV
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)

IMAGINEA DIAVOLULUI ÎN *SERILE
ÎN CĂTUNUL DE LÂNGĂ DIKANKA*
DE N. GOGOL

The Devil's image in *Serile în cătunul de lângă Dikanka* by N. Gogol

Abstract. The artistic image of the Gogol's Devil is put in a new context after the comic of situation defines the wickedness as one inferior to the man. In this way the character, the main obstacle to human development, becomes the mock of the narrator. This encourages the Russian creator to deform the created conception about Devil, replacing it with the image of unfortunate person who is always put on trial to walk until he comes to the end of his tether or to freeze because of unfavorable conditions.

Keywords: image, imaginary, Devil, illusion, archetype.

Interesul față de imaginea diavolului în literatură, în pictură, cinematografie etc. a fost mereu menținută prin modul diferit de înțelegere din punct de vedere teologic, psihologic, ontologic. Astfel, conștiința artistică a omului jonglează în interpretare cu arhetipul acestui concept și cu alte valențe metafizice atribuite de-a lungul istoriei. Descoperim, așadar, această fluxiune semantică a conceptului diavol în unele povestiri ale lui Gogol.

Ca și alte povestiri, *Seara în ajun de Ivan Kupala* devine un motiv de a ne readuce aminte despre copilărie, când stăteam cu toții, seara târziu, în fața unui povestitor ca să ne relateze o istorioară groaznică despre puterile supranaturale ale Diavolului și în special, cum este tratat de oamenii de la țară, ca fiind o parte componentă a satului, astfel că ești nevoit să te ții cât mai departe de el.

Gogol menționează importanța unui narator bun în povestirea unei asemenea istorioare, căci nu oricine avea darul de a-l face pe receptor să creadă cu desăvârșire în isprăvile ciudate ale Diavolului, așa încât „la auzul lor, afirmă naratorul, simțeam fiori în tot trupul și părul de pe cap ni se făcea măciucă” [2, p. 52]. Efectul narațiunilor asupra personajelor-copii era ca frica ce-i pătrundea să-i facă ca toate, de cum începea să se-ntunece, să li se înfățișeze ca niște „nemaipomenite dihăanii”. Și mai impresionant era că bunicul, ce nu se mai ridica de cinci ani de pe cuptor de bătrân ce era, îi asigura că toate istorioarele ce țin de întâlnirea cu Diavolul au fost aieva. Naratorul povestirii amintește cu regret despre insuficiența credibilității ce o are lumea de azi când aud despre Diavol sau despre vrăjitoare și asta tot datorită unora care nu știu să povestească cu certitudine evenimentele groaznice. Respectiv „rău s-a lășit necredința în lumea asta”!

Remarcăm faptul că în proza lui Gogol Diavolul nu e altceva decât o închipuire fantastică, ce le trezea o plăcere deosebită ascultătorilor. Motivul Diavolului în regiunea rurală reprezintă un catalizator în dezvoltarea literaturii artistice orale. Lipsa acestei închipuiri fioroase într-o narațiune făcea ca povestitorul să-și piardă ascultătorii. Pe nimeni nu interesează cât e de autentică povestirea, ea devenea adevărată dacă naratorul reușea să sperie receptorii, până ce aceștia credeau că dorm cu Diavolul în pat.

Odată cu începerea propriu-zisă a istorioarei, Gogol, prin bunicul-povestitor, ne introduce într-un spațiu rural, unde casele erau formate dintr-o groapă în pământ și doar după fum „te dumereai că înăuntru trăiau făpturi omenești”. Însă atmosfera sumbră este înlocuită cu un personaj misterios Basavriuk: „un om, sau mai bine zis chiar Diavolul cu chip de om. De unde și pentru ce anume venea, nu știa nimeni”. Deși locuitorii din Dikanka cunoșteau că este o făptură diavolească cu „sprâncene stufoase (...) Părul îi șede ca peria și ochii ca de bou” nu vedeau în el ceva periculos, astfel că devenea o parte componentă a sătucului și un prieten bun pentru cazacii de teapa lui. Nu mai imprimă spaima pe care o aveau oamenii din Evul Mediu, care se manifesta ca un spirit malefic ce apărea în spații părăsite timp de noapte, ci ia înfățișarea unui om, păstrând unele trăsături definitorii ale Diavolului, care știe să se integreze ușor în viața socială prin distracții infinite, bani și votcă, ce curgeau ca apa.

De observat este faptul că atât sătenii din Dikanka, cât și însuși naratorul-bunic sunt familiarizați cu lexemul *diavol*, *dracu*, folosindu-l deseori în expresii, proverbe pentru a releva o trăsătură negativă a omului. Iată unele din ele: „știți și dumneavoastră că femeia se sărută cu dracu-n bot decât să mărturisească despre alta că-i frumoasă”, „iată cum le încurca dracu când are cineva gărgăuni în cap”, „Korj n-ar fi avut nici urmă de bănuială dacă într-o zi – și aici sigur că dracu și-o vârat coada”, „îi veni lui Petrus să fure o fierbinte sărutare de pe buzele roșii și fragede ale căzăciței. Și tot dracu (dă, doamne, să i s-arate-n vis numai sfânta cruce!)” etc. Toate urmăresc să confirme că toată nefericirea, insuccesul omului constă în participarea activă a *dracului* în activitățile lor zi de zi. Cuvântul *dracu* mai este utilizat cu scopul de a ironiza pe baza unor situații șubrede, căci în proza lui Gogol umorul este principala modalitate de exprimare a conținutului de idei, care individualizează personalitatea sa creatoare.

Ca și în *Faust* de Goethe sau *Maestrul și Margareta* de M. Bulgakov, în *Seara în ajun de Ivan Kupala* omul duce lipsă de ceva care l-ar face fericit cu desăvârșire, astfel că Diavolul se oferă pentru a-l ajuta pe om în realizarea rapidă a dorințelor respectivelui, în schimbul unei vieți. Dacă Faust a cerut de la Mefistofel înțelepciune, un lucru greu de obținut, și Margareta de la Woland – întâlnirea cu Maestrul, atunci personajul gogolian Petrus cere ajutorul lui Basavriuk ca să devină, cât mai curând posibil, bogătaș, în schimb la orice dorință a Diavolului.

Korj, tatăl iubitei sale, îl consideră nevrednic pe Petrus în funcția de ginere în comparație cu un leah mustăcios „îmbrăcat cu niște haine cusute numai cu sârmă de aur”, acesta și l-a determinat pe protagonist să fie dator „necuratului” cu o viață. Odată ce Petrus și Diavolul au încheiat pactul printr-o singură strângere de mâini, circumstanțele

de desfășurare a acțiunilor devin mai sumbre, element comun a mai multor opere fantastice. Astfel că personajul misterios se leapădă de înfățișarea obișnuită, de numele Basavriuk și rămâne în fața lui Petrus cu imaginea sa diavolească arhetipală „cu fața vânăată ca de mort (...), din gura pe jumătate căscată, nu ieșea niciun sunet”.

În literatura rusă orală Diavolul are drept slujitor pe Muma-Pădurii sau zgripturoaica „înălțată, după cum se știe, pe labe de găină”, caracterizată prin funcția de slujnică a Satanei. Imaginea acesteia este mult mai fioroasă și dezgustătoare. Puterile supranaturale ale acesteia se dovedesc a fi mult mai mari, iar Diavolului îi revine doar funcția de mediator dintre ființa umană și cea demonică, pentru ca omul să renunțe benevol la sufletul său. Gogol transpune pierderea sufletului omenesc prin acceptarea de a-l omorî pe Ivas, fratele iubitei sale. Prozatorul tinde să menționeze că resemnarea lui Petrus simbolizează însăși crima – rezultatul pierderii sufletului: „privirea i se aprinse. Minteaa i se întunecă. Înebnuit, apucă cuțitul și sânge nevinovat îi țâșni în ochi”. Astfel că Diavolul a avut acces la sufletul său prin revalorificarea posesorului de suflet în numele dragostei. Sângele nevinovat al lui Ivas reprezintă cheia spre bogăție, dar și spre cunoașterea unui stil nou de viață fără suflet.

Dacă Gogol relatează evenimentele până la momentul dat cu umor, atunci mediul de trai descris al Mumei-Pădurii și a Diavolului devine fioros, pentru a sugera, într-un fel, și modul de viață ce urma să-l trăiască Petrus după obținerea averii, care mai târziu, credea el, că l-ar face fericit: „Copacii muiiați în sânge păreau că ard și gem. Cerul tremura de încins ce era”. Și dacă Petrus nu știa unde să fugă de șocat ce era, atunci Diavolul râdea cu hohote de răsuna toată pădurea. Și tocmai în acest moment ajungem să ne întrebăm la fel cum a făcut-o Dimitri Merejovski: „cine până la urmă râde, omul de Diavol sau Diavolul de om?” [1, p. 43].

Putem menționa că Diavolul i-a îndeplinit cele făgăduite: Korj l-a acceptat cu mare drag în familie, s-a jucat și nunta, însă ca și Faust, a rămas profund dezamăgit că are o „viață fără viață”, căci gândurile nu-i mai erau la Pidorka, preaiubita sa, ci la vraja ce s-a petrecut cu dânsul, dar de care nu-și putea aminti nimic concret. „Încremenea locului și nu scotea o vorbă”.

Imaginea fioroasă a Diavolului în opera lui Gogol este observată prin efectul produs asupra unui om. Diavolul lui Gogol, numit spre finele povestirii Satan, nu are nevoie de chip fioros și ciudat, puterea sa malefică este exprimată prin personajele ce intră în contact cu el. Un astfel de caz de pierdere a echilibrului emoțional și psihic este observat și la personajele lui Bulgakov din *Maestru și Margareta*, care au simțit influența demonică în viața lor. Însă dacă acest aspect este văzut de M. Bulgakov ca o consecință tragică, atunci Gogol relatează devierile psihice ale protagonistului cu ironie și acțiunile consătenilor pentru a-l lecuia pe Petrus.

Atât titlul, cât și mesajul povestirii urmăresc să releve evenimentele ce au loc în noaptea din ajun de Crăciun. Sunt evocate personajele supranaturale malefice, vrăjitoarea și Diavolul (necuratul, satan, dracu, dușmanul neamului omenesc, împelițatul), ce

devin complice la demascarea fără cruțare a viciilor personajelor gogoliene: lăcomia, fățarnicia, minciuna, ispita etc. De altfel, satirizarea orânduiri feudale în creația sa literară este scopul principal al scriitorului, care a știut să zugrăvească în povestirile sale personaje realiste, reprezentate printr-un umor popular, ce oglindesc clar realitatea socială.

Imaginarul creatorului se apleacă la percepția poporului ucrainean a Diavolului, considerând-o drept o perlă pentru creația sa literară. Țăranii încearcă să-și creeze un prototip pe care niciodată nu l-au văzut, asemănându-l cu cele mai dezgustătoare animale din jurul lor, la fel și ființa structurată din viciile omenești. N. Gogol vede în acest aspect o posibilitate de a-i da textului său despre Dikanka nuanțe umoristice, valori ce fac opera captivantă.

Elementele fantastice (diavolul, zgrițuroaica) la care recurge Nikolai Gogol în *Serile în cătunul de lângă Dikanka* nu au nimic în comun cu misticismul scriitorilor și poeților romantici. Sunt doar niște personaje desprinse din basme și legende populare, care introduse în *Serile din cătunul de lângă Dikanka* fac ca textul să obțină o notă hazlie prin reprezentările acestei dihăanii, fapt ce este specific scrierilor gogoliene. Monștrii sunt prezenți chiar și în aceste povestiri. Lucian Raicu spune că „niciodată, ca în opera lui Gogol *monștrii* născuți de imaginația cea mai îndrăzneță, mai nelimitată, mai necontrolată, n-au fost mai aproape de imaginația, mediocritatea pur epidermică a *realului*” [3, p. 303]. Scriitorul *În noaptea de Ajun* împrumută imaginea Diavolului, cu trăsăturile lui fizice și morale din basmele populare ucrainene, unde Diavolul este văzut ca o ființă malefică, dar proastă, motiv pentru care se implică direct, în carne și oase, în viața gospodarilor, pentru a-i induce în eroare. În același timp trebuie să menționăm că elementele fantastice din povestiri sunt strâns legate de viața de toate zilele a țăranilor din Dikanka, căci personajele sunt certe în ideea că de tot răul ce se întâmplă cu ei este vinovat doar Diavolul ce „și-a vârât coada”. Paradoxal este faptul că în unele cazuri când țăranii din povestire folosesc această expresie, ei se referă la sensul direct al acesteia, considerând „coada” baghetă magică, de unde și pornesc toate nefericirile lor.

După cum ne-am obișnuit să observăm, în povestirile gogoliene omul face legătură cu Diavolul doar în cazuri când în pericol se află fericirea acestuia. Personajele lui Gogol ca și celelalte din literatura universală înțeleg că Diavolul, în comparație cu Dumnezeu, propune o cale mult mai scurtă, accelerând trăirea fericită a țăranului. *În noaptea de Ajun* fierarul, un credincios înflăcărat, de care se teme dracu mai tare decât de popa, primește ajutorul Diavolului pentru a obține pantofii țariței Ecaterina, dar îl prostește pe dracu în așa fel încât acesta, „dușmanul neamului omenesc”, îi slujește fără a primi nimic drept răsplată, adică fără obținerea sufletului acestuia. În așa fel apare imaginea în care Diavolul este un personaj de care omul își bate joc. Se spune că scopul lui Gogol era acela de a-l socoti pe Diavol de prost, el afirmă că „de foarte mult timp nu fac decât să mă străduiesc pentru ca, citindu-mi scrierile, omul să-și poată râde de Diavol după pofa inimii” (Scrisorile către Șevâriov, Neapole, 27 aprilie 1947) [1, p. 21].

Imaginea Diavolului în povestirea respectivă este mult mai pronunțată, iar efectele acestuia nu sunt atât de tragice, cum s-a întâmplat de exemplu în *Seara în ajun de Ivan Kupala*. Pe parcursul lecturii portretul fizic al Diavolului se formează tot mai clar, iar chipu-i redactat preia aspecte din înfățișarea animalelor domestice pentru a trezi umor în insuficiența armoniei între părți ale corpului: „botișorul subțire ca și râțul porcilor noștri, cu o rotocolă cât o băncuță de cinci copeici (...) picioarele îi erau atât de subțiri (...) și coadă lungă, ascuțită: țacălia de țap, cornițele care îi împodobeau fruntea, copite în vârful picioarelor”. Imaginea hidoasă mai este însoțită și de batjocurile naratorului, care susține că trăiește perioade grele de inadaptare la condițiile geroase ale spațiului ucrainean, căci viața imaginară a „necuratului” în iad este văzută, după cum vorbește și legenda populară, „să se foiască de dimineată până seara în iad, unde după cum se știe nu e ger ca la noi iarna, și unde se așează din când în când în fața cuptorului, cu scufia pe cap și, ca un adevărat bucătar-șef, îi răsucește pe păcătoși pe frigare”. Scriitorul a dat frâu liber imaginației, sugerând că ființa sa este foarte aproape celor de pe pământ, iar forțele sale malefice se redau doar prin viclenia și dorința „să împingă oamenii buni în păcat”. Personajul fantastic ajunge să fie satirizat de Gogol, pornind și de la concepția de veșnica sa singurătate diavolească, lipsit de orice tip de dragoste posibilă, exprimă această idee prin sintagma „sprintenul domnișor cu coadă și cu țacălie de țap”, care îi diminuează forța malefică până la un personaj drăguț, hazliu, inofensiv până la urmă.

Mai târziu, Diavolul este observat în altă scenă nostimă, grație căreia se dezvoltă noi aspecte esențiale ale „necuratului”. Astfel că desfrâul femeilor îi este și lui pe plac, nu numai gospodarilor din Dikanka. „Împelițatul”, deși lipsit de posibilitatea de a iubi, se dovedește „drăgăstos” cu Soloha. Ea, femeia din sat ce aducea bucurii bărbaților, nu-l putea refuza fiindcă, afirmă naratorul, „ei îi plăcea nespun să vadă cât mai mulți bărbați gudurându-se pe lângă ea”. Astfel că Diavolul din *În noaptea de Ajun* nu-și poate îndupleca patima, dorind să-l răsplătească după cum se răsplătesc bărbații îndrăgostiți. Imaginea spirituală a Diavolului, potrivit lui Gogol, nu se deosebește prea mult de cea a bărbatului infidel, care pentru câteva momente de fericire împreună cu Soloha este gata să jertfească orice, așa cum și Diavolul „este gata la orice: ce mai una-alta, se aruncă în apă, iar sufletul și-l trimite drept în focul iadului”. Respectiv femeia rămâne a fi un motiv al păcatului chiar și pentru însuși iubitorul de păcate.

Elementele fantastice ale operei se manifestă și prin acțiunea Diavolului de a fura luna de pe cer și ascunderea acesteia în buzunar, iar zgripturoaica lăsa cerul după ea fără stele. În cultura rusă, zgripturoaica este una din creaturile mitice din povestirile și basmele populare și este de genul feminin. Posibilitatea Diavolului și zgripturoaicei de a deposeda cerul de aștrii săi, sugerează cititorului că aceste creaturi malefice vor fi redade literar ca în basme, astfel că nararea va decurge concomitent pe două modalități de redare: fantastic și realist. Îmbinând aceste două planuri, Gogol reușește să-l materializeze pe Diavol fie în forme grotești, menite să pună în valoare comicul de situații în care este implicat, fie să-l redea înfricoșător, așa cum și-l imagina poporul ucrainean.

După cum obișnuiește și Bulgakov, Gogol implică „necuratul” în situații ce ar scoate în evidență viciile păturii sociale înalte a satului, cum sunt primarul, diaconul, bogătașul cazac Ciub, care s-au regăsit cu toții în același sac cu dracu, pentru a se ascunde de lume, atunci când mai nu-i prinsese în fapta unui adulter.

În povestirea respectivă este un personaj, fierarul Vakula, de care se teme Diavolul, mai ceva decât de sfânta cruce. Comicul se formează în jurul modului de comportare a Diavolului cu acest om, la a cărui suflet râvnește. Gogol creează imagini literare interesante când Satan devine slugă unei ființe omenești, doar să nu i se arate „semul ista cumplit”(semnul crucii). Respectiv creatorul sugerează că omul credincios și înțelept poate înrobi chiar și pe Diavol. Imaginea ființei malefice este una deosebită, căci puterile sale supranaturale derivă în funcție de condițiile climaterice, sociale, intelectuale etc., astfel că pierde din reflectarea artistică obținând noi valori semantice, caracteristice basmelor.

În *noaptea de Ajun* Diavolul mai poartă semnificația unui Cupidon, ce a reușit să unească, accidental, cele două inimi, care nu conștientizau cât e de mare dragostea reciprocă: Vakula și Oxana. El, grație posibilităților de a se deplasa la mari distanțe în timp foarte scurt, îi aduce pantofii țariței, iar Oxana se îndrăgostește irevocabil de el, din muștrări aspre de conștiință.

Diavolul lui Gogol n-a reușit să-și manifeste forțele malefice asupra oamenilor, în schimb preia noi stranii și comice ipostaze.

Bunicul în *Serile în cătunul de lângă Dikanka* este un personaj-simbol al unui cazac adevărat, care știe să joace căzăcește, să povestească verzi și uscate despre isprăvile lui cu Diavolul, după care fetele „când se culcă, tremură toate sub plapumă parcă le-ar scutura frigurile”. Naratorul exprimă o deosebită admirație pentru acest cazac înțelept și voinic, căci, până la urmă, este unicul ce reușește să relateze atât de captivant aventurile petrecute, uneori, chiar și în fundul iadului.

În povestirile *Răvașul pierdut* și *Locul fermecat* bunicul este văzut ca un adevărat erou ce reușește să-l înșele pe însuși necuratul, fiindcă, afirmă naratorul, „omul poate să vină de hac necuratului”.

Imaginea Diavolului în aceste două povestiri este organizată în baza narării personajului-bunic, astfel că Diavolul, ca și în alte povestiri ale lui Gogol, derivă din născocirile poporului ucrainean. Astfel că niciuna din scenele în care este implicat Diavolul cu zgrițuroaica nu sunt îngrozitoare, ci din contra reprezintă o sursă a comicului de situație. Pe când Dimitri Merejovski spune că „în concepția religioasă a lui Gogol, Diavolul este esența mistică și ființa reală în care s-a concentrat negarea lui Dumnezeu, răul etern. Gogol ca artist, la lumina răsului, luptă împotriva acestei ființe reale: răsul lui Gogol este lupta omului cu Diavolul” [1, p. 21]. Lucru interesant este că eroii lui Gogol par atât de familiarizați cu prezența și influența diavolească, încât îl tratează ca o șansă unică de distracții, dar care mai poate „să te tragă de sfoară” câteodată. Astfel că mărturisirea zaporojezanului că și-a vândut sufletul Diavolului, n-a fost surpriză pentru bunic, este o faptă des întâlnită pentru tipul acesta „care n-a avut de-a face cu necuratul în viața lui”.

Prin intermediul isprăvilor bunicului, N. Gogol atribuie noi trăsături fizice Diavolului în povestirea *Răvașul pierdut*. Foma Grigorievici observă că dracu este cenușiu și își scoate coarne, iar sufletele omenеști le adulmecă cu botul său de câine. În momentul conștientizării că îi lipsește calul și căciula cu răvașul, frica de Diavol dispare, înlocuindu-se cu o ciudă că acesta din urmă i-a furat pe bună seama calul – „dracu venise pe jos și, cum până în iad era o bună bucată de drum, îi șterpelise calul”. Imaginația poporului ucrainean referitor la Diavol potrivit povestirii, este inspirată din activitățile lor de toate zilele, astfel că Diavolul este și el o ființă necăjită de soartă, care tot nu se învață minte să nu mai facă rău, și a cărui forțe pot fi învinse cu semnul crucii. Diavolul este imaginat de cazac a fi foarte sensibil la amintirea numelui acestuia în cuvintele sale de batjocură, de crede că „nu o dată a sughițat el acolo în iad”. Prin sarcasmul nimicitor Gogol reduce imaginea literară a Diavolului la o ființă nostimă, care își îndeplinește rostul existențial fără nicio motivație, în timp ce omul este reprezentat ca o ființă net superioară tuturor forțelor supranaturale ce se formează tot grație imaginației omului.

Scriitorul nu lasă fără atenție și „cuibul diavolesc”, adică iadul unde ajunge să-și regăsească calul și răvașul pentru țariță. Potrivit sfatului cărciumarului, Diavolului ca și omului îi plac bunătățile, astfel că pentru a-și răscumpăra cele pierdute trebuie să ia bani, ce să-i propună în schimbul calului și căciulii. Naratorul menționează că drumul în iad nu era atât de îndepărtat, cât de anevoios: copaci arși de fulgeri, tufișuri spinoase și „ramuri care zgârie așa de rău: aproape la fiecare pas îi venea să țipe”, reprezintă un tablou sumbru inspirat din imaginarul poporului. Iar în mijlocul pădurii a găsit două ființe cu bot de câine și pentru a exprima dezgrația acestora, Gogol ironizează pe baza chipului acestora scriind că „stăteau niște oameni cu boturi atât de frumoșele, că în altă împrejurare, bunicul ar fi dat orișice, numai să scape de asemenea cunoștințe”. Și cum se putea de așteptat, focul este simbolul răului, care este un atribut al imaginii iadului. Însă Foma Grigorievici n-a avut de a face, până la urmă, cu Diavolul, ci cu sluga acestuia: zgrițuroaica. Scriitorul încearcă să scoată în evidență gândirea retardată a ființelor malefice, care tind să obțină sufletul omenesc printr-o joacă banală. Gogol și-a imaginat acest joc drept un act de a-și vinde sufletul, însă înțelepciunea bunicului l-a scos din încurcătură, făcând semnul crucii pe cărțile slinoase, după cum s-a exprimat însuși creatorul de povestiri. Se dovedește că acest semn pentru poporul ucrainean era o armă sigură împotriva dușmanului omenirii. În cazul povestirii respective lupta a fost crâncenă, fiindcă vrăjitoarea s-a ales cu un tunet ce i-a străbătut iadul și au „apucat-o cărceii”, devenind neputincioasă în fața lui Foma Grigorievici.

Imaginarul artistic gogolian a reprezentat chipurile Diavolului și a vrăjitoarei în circumstanțe fabuloase, unde binele învinge răul prin intermediul umorului.

În *Locul fermecat* Diavolul nu mai este redat în carne și oase, manifestându-se doar prin prezența lucrurilor stranie, observate de Foma, naratorul acestei povestiri. Deși bunicul este un cazac adevărat și om cinstit, oricum, și el s-a lăsat ispitit de bogățiile

propuse de Satan. În povestirea respectivă „dracu și-o vârat coada”, fermecând un loc ce din start era roditor, apoi, prin luminițe, ispitindu-l pe cazac prin bogății, ce până la urmă s-a dovedit a fi un ceaur vechi.

Din înjurătura spusă de bunic Diavolului sesizăm cât de slab și-l imaginează acesta, îl crede pe Diavol la fel ca un om ce poate fi înecat cu un zemos putred, iar prin cuvintele dureroase „de ce n-ai pierit de mic, pui de cățea”? ar putea sensibiliza firea diavolească, poate chiar să-i dea și o lecție de cum ar trebui să se comporte cu oamenii, în special cu cei bătrâni.

În creația lui Gogol Diavolul poate fi sesizat de celelalte personaje atât datorită atingerilor și a râsului acestuia, cât și a sunetelor ce le produce: „șuieră un plisc de pasăre”, „behăie un cap de oaie”, „mormăie un urs”, scoțându-și botul de sub copac. În cazul dat, Diavolul preia forma unui animal cu înfățișări grotești precum: „un nas cât foalele fierăriei; în nări puteai turna în fiecare câte un cofăiel de apă; buzele – zău ca doi butuci! Ochii roșii i se bulbucau și pe deasupra mai scoase și limba”. Pe lângă chipul hidos a Diavolului, imaginea acestuia stârnește mai degrabă râsul decât spaima și groaza. Astfel că Diavolul în creația lui Gogol apare în ipostaza unui viclean care este păcălit de om, și exploatat pentru realizarea planurilor omenești.

Referințe bibliografice

1. Dimitri Merejovski. *Gogol și Diavolul*. Traducere, prefață, notă asupra ediției și indice de Emil Iordache. Iași, Editura Fides, 1996.
2. N. V. Gogol. *Serile în cătunul de lângă Dikanka*. Traducere de Anda Boldur și Ada Steinberg, prefață de Tamara Gane. București, Editura Biblioteca pentru Toți, 1961.
3. Lucian Raicu. *Gogol sau fantasticul banalității*. București, Editura Cartea Românească, 2004.